

DEUTSCHE NACHNAMEN IN NETOLITZ UND IHRE INTEGRATION IN DER TSCHECHISCHEN SPRACHE

NĚMECKÁ PŘÍJMENÍ V NETOLICÍCH
A JEJICH INTEGRACE DO ČESKÉHO JAZYKA

Autorin: Veronika Hazuková

Netolitz

- 2 578 Einwohner
- 26,35 km² Fläche
- ca. 20 km nordöstlich von Prachatz
- Prototyp einer tschechischen Stadt
  - Geschichte, Einwohner, Lage

Netolitz

Tabelle Nr. 1: Einwohnerzahl und Nationalstruktur in der Gemeinde Netolitz im Laufe der Zeit

Jahr (Monat)	Einwohner- zahl	Deutsche	Tschechen	Juden
1838	2 300	-	-	-
1921	2 408	4	2 404	4
1930	2 274	12	-	1
1939	-	29	-	-
Juli 1945	2 615	110	-	-
August 1945	-	78	-	-

November 1945	-	59	-	-
April 1946	2 382	91	-	-
August 1946	-	80	-	-
Dezember 1946	-	16	-	-
1948	Alle Einwohner sind Tschechen			
1961	2 109	14	-	-
2004	2 166 (ab 18 Jahren)	0	2 166	-

Das Materialkorporus

- Liste der deutschen Nachnamen bei Tschechen aus der Gemeinde Netolitz
- Schritte zum Materialkorporus:
  - Stadtamt Netolitz, das Personenstandsregister und die Registrierung der Einwohner, Czech POINT
  - Innenministerium der Tschechischen Republik
  - Tschechische Post
  - Stadtbibliothek Netolitz
  - Grundschule Netolitz
  - Museum des JUDr. O. Kudrna in Netolitz
  - Staatliches Bezirksarchiv Prachatitz

Quelle aus dem Staatlichen Bezirksarchiv Prachatitz

- Městský národní výbor Netolice, Pomocné soupisy obyvatelstva Netolic, 1948, SOkA Prachatice, karton 41, sign. III. – 1a.
- **Městský úřad Netolice, Volby do EP 2004, Organizace technického zabezpečení voleb, SOkA Prachatice, nezpracovaný fond.**
- Pamětní kniha města Netolice II. 1923 – 1938, SOkA Prachatice, sign. II – 162.
- Pamětní kniha města Netolice III. 1938 – 1964, SOkA Prachatice, sign. III – 163.

HAUPTQUELLE FÜR DAS MATERIALKORPUS:

Gemeindeamt Netolitz, Die Wahlen zum Europäischen Parlament 2004, Organisation der technischen Sicherstellung der Wahlen, Staatliches Bezirksarchiv Prachatitz, unbearbeiteter Fond

- Nachteile: die Liste umfasst keine Kinder
- Vorteile: die aktuellste Quelle

Tabelle Nr. 2: Ergebnisse des Materialkorpus

Gesamteinwohnerzahl in der Gemeinde Netolitz im Jahre 2004	2166
Gesamteinwohnerzahl in der Gemeinde Netolitz mit deutschen Nachnamen im Jahre 2004	602
Gesamtzahl der deutschen Nachnamen in der Gemeinde Netolitz im Jahre 2004	118

Integration der deutschen Nachnamen in die tschechische Sprache

1. Deutsche Nachnamen ohne orthographische Integration
2. Deutsche Nachnamen mit orthographischer Integration
3. Deutsche Nachnamen mit morphologischer Integration

A) Formlehre

B) Weibliche Form der Nachnamen

C) Wortbildung

1. Deutsche Nachnamen ohne orthographische Integration

- 45 Arten der Nachnamen bei 269 Personen
- Die Integration besteht nur in der Deklination
  - Tschechisch: Änderung der deutschen Nachnamen in jedem Kasus (→ mehrere Formen)
  - Deutsch: nur eine Form (Nominativ)

2. Deutsche Nachnamen mit orthographischer Integration

- Ursachen der orthographischen Integration
  - Ungebildetheit der Schreiber
  - Ungebildetheit der Träger der deutschen Nachnamen
  - Mündliche Überlieferung von deutschen Nachnamen

Die häufigsten Vokaländerungen

Deutscher > Tschechischer Vokal/Diphthong	Deutscher Nachname – integrierter deutscher Nachname im Tschechischen aus der Gemeinde Netolitz
a > o	<i>Gansl – Konzal</i> <i>Hahn – Hondlík</i> <i>Hammer – Homr</i> <i>Katz – Koc</i> <i>Lachmann – Lochman</i> <i>Schandel – Čondl</i> <i>Tanzer – Toncar</i> <i>Tausch – Touš</i>

ai, ei > oi/oj	<i>Heide – Hojdekr</i> <i>Heid – Hojdar</i> <i>Bleicher – Plojhar</i>
ö > e/é	<i>Böhm – Bém</i> <i>Götzl – Keclík</i>
e > a (im Suffix)	<i>Bleicher – Plojhar, Plouhar</i> <i>Schlemmer – Šlemar</i> <i>Tantzer – Toncar</i>
ei > ai/aj	<i>Geier – Gaier</i> <i>Keil – Kail</i> <i>Peikert – Paikrt</i> <i>Reis – Rajs</i>

Reduktion der vokalischen Präfixe oder Suffixe	Deutscher Nachname – integrierter deutscher Nachname im Tschechischen aus der Gemeinde Netolitz
-e-	<i>Hammer – Homr – Hamr</i> <i>Kastel – Kastl</i> <i>Peikert – Paikrt</i> <i>Peschel – Pöschl</i> <i>Simandel – Simandl</i> <i>Wenzel – Fencel</i>
Apokope -e	<i>Kotze – Koc</i>

Die häufigsten Konsonantenänderungen

Deutscher > Tschechischer Konsonant	Deutscher Nachname – integrierter deutscher Nachname aus der Gemeinde Netolitz
b > p	<i>Benz – Penc</i> <i>Bernegger – Pernekr</i> <i>Bleicher – Plojhar</i>
er > ar	<i>Bleicher – Plojhar, Plouhar</i> <i>Schlemmer – Šlemar</i> <i>Tantzer – Toncar</i>

g > k	<i>Bernegger – Pernekr</i> <i>Gansl – Konzal</i> <i>Götzl – Keclík</i> <i>Winzig – Vinzik</i>
s > z	<i>Gansl – Konzal</i> <i>Pisinger – Pizinger</i> <i>Steinhonsel – Štohanzl</i> <i>Zimmerhansel – Cimerhanzl</i>
w > v	<i>Oswald – Osvald</i> <i>Schwarz – Švarz</i> <i>Weisskopf – Viskup</i> <i>Winzig – Vincik</i>

sch > š

Broksche – Prokeš

Fischer – Fišer

Rauscher – Raušer

Schick – Šikl

Schmied – Šmíd

Schulz – Šulz

Schwarz – Švarc

Tausch – Touš

z/tz > c

Benz – Penc

Kotz – Koc

Schultz – Šulz

Schwarz – Švarc

Winzig – Vincik

Zimmerhansel – Cimerhanzl

3. Deutsche Nachnamen mit morphologischer Integration

- A) Formlehre
- Mehrere Paradigmen für die Deklination:
pán (hoch), muž, předseda, soudce
- Es ist wichtig, auf welchen Konsonanten der Name während **der Artikulation** endet, oder ob der Name auf den Vokal *-a* endet.

Weiche Konsonanten	Harte Konsonanten	Neutrale Konsonanten (Zwitterlaute)
-ž, -š, -č, -ř, -c, -j, -d', -t', -ň	-h, -ch, -g, -r, -k, -d, -t, -n	-b, -f, -l, -m, -p, -s, -v, -z

HOCH

1. *Türk*
2. *Türka*
3. *Türkovi*
4. *Türka*
5. *Türku!*
6. *Türkovi*
7. *Türkem*

Harte Konsonanten
Zwitterlaute (-k, -g, -h, -ch)

PÁN

1. *Böhm*
2. *Böhma*
3. *Böhmovi*
4. *Böhma*
5. *Böhme!*
6. *Böhmovi*
7. *Böhmem*

Nachnamen, die auf -e
enden und vor der Endung
einen harten Konsonanten
oder einen Zwitterlaut haben
(ohne -s, -z)

SOUDCE

1. *Gausse*
2. *Gausse*
3. *Gaussovi*
4. *Gaussem*
5. *Gausse!*
6. *Gaussovi*
7. *Gaussem*

Nachnamen, die auf -e enden und vor der
Endung einen weichen Konsonanten
oder Zwitterlaute (-s, -z) haben

MUŽ

1. *Schwarz*
2. *Schwarze*
3. *Schwarzovi*
4. *Schwarze*
5. *Schwarz*ǐ*!*
6. *Schwarzovi/ Schwarz*ǐ**
7. *Schwarzem*

Nachnamen, die auf -e
enden und vor der Endung
einen weichen Konsonanten
oder einen Zwitterlaut (-s, -z)
haben

PŘEDSEDA

1. *Lexa*
2. *Lexy*
3. *Lexovi*
4. *Lexu*
5. *Lexo*ǔ*!*
6. *Lexovi*
7. *Lexou*

Die Endung -a

3. Deutsche Nachnamen mit morphologischer Integration

- **B) Weibliche Form der Nachnamen**

- Movierung durch Suffix *-ová*
- Komplikation bei der Bestimmung von Herkunft der Nachnamen
  - *Traube – Trůbl/Trůbel/Trůble*
    - *Trůblová*
    - *Trůbelová*
- Dekliniert mit dem adjektivischen Muster **mladá**

MLADÁ

1. *Hausová*
2. *Hausové*
3. *Hausové*
4. *Hausovou*
5. *Hausová*
6. *Hausové*
7. *Hausovou*

3. Deutsche Nachnamen mit morphologischer Integration

- **C) Wortbildung**

- In den Suffixen
- Ursachen der morphologischen Integration Erleichtern der Aussage
  - Die häufigsten tschechischen Suffixe in der Gemeinde Netolitz:
    - Nachsilbe *-ek, -ík*
      - Diminutiver Charakter → jemand Jüngeres oder Kleineres – Nachname der Söhne
    - Endung *-a*

-a	<i>Heinrich – Hejna</i> <i>Kochlöffel – Kolafa</i> <i>Thüringer – Turyna</i> <i>Hans – Honsa</i> <i>Alexius – Lexa</i>
-ek	<i>Valentin – Faltejsek</i>
-ík/-ik	<i>Hahn – Hondlík</i> <i>Götzl – Keclík</i>

Archivquellen:

- Městský národní výbor Netolice, Pomocné soupisy obyvatelstva Netolic, 1948, SOkA Prachatic, karton 41, sign. III./ 1a
- Městský úřad Netolice, Volby do EP 2004, Organizace technického zabezpečení voleb, SOkA Prachatic, nezpracovaný fond
- Pamětní kniha města Netolice II. 1923 – 1938, SOkA Prachatic, sign. II – 162.
- Pamětní kniha města Netolice III. 1938 – 1964, SOkA Prachatic, sign. III – 163.
- Městský národní výbor Netolice, Jinonárodní skupiny, 1945–1976. SOkA Prachatic, karton 42, sign. III/4.

Fachliteratur:

- BENEŠ Jaromír, OURODA Vlastislav a STEJSKAL Aleš. Historická krajina Netolicka – Specializovaný turistický průvodce. Černá v Pošumaví: Archeos a Mú Netolice, 1998. ISBN 80-238-3793-1.
- BENEŠ Josef. Německá příjmení u Čechů. Svazek 1 a 2. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, 1998. ISBN 80-7044-212-3.
- FUCHS Hans, KUBŮ František, ŠTEMBERK Josef. Zlatá stezka 1000 let – Goldener Steig 1000 Jahre. Prachatice: Město Prachatice, 2009. ISBN 978-80-254-7582-9 (v knize neuvedeno: brož.)
- GLOTZ, Peter. Vyhnání – České země jako poučný příklad. Mnichov: Ullstein, 2003. ISBN 80-7185-705-X
- KLAUSMANN Hubert. Atlas der Familiennamen von Bayern. Ostfildern: Jan Thorbecke Verlag der Schwabenverlag AG, 2009. ISBN 978-3-7995-0225-2
- KNAPPOVÁ, Miroslava. Naše a cizí příjmení v současné češtině. Liberec: AZ KORT, s.r.o., 2008. ISBN 80-238-8173-6,
- KOHLHEIM Rosa a Volker. Duden Familiennamen: Herkunft und Bedeutung von 20.000 Nachnamen. Frankfurt am Main: Insel Verlag, 2005. ISBN 3-411-70852-2
- KOKAISL, Petr, KREISSLOVÁ, Sandra, ŠTOLFOVÁ, Andrea, ZYCHOVÁ, Jana, FAJFRLÍKOVÁ Pavla a kol. Po stopách Němců ve východní Evropě: Česka republika, Slovensko, Maďarsko, Polsko, Rumunsko, bývalá Jugoslávie a Ukrajina. Praha: Nostalgie, 2015. Edice Pestrá Evropa. ISBN 978-80-906207-2-8.
- KUBŮ František, ZAVŘEL Petr. Zlatá stezka, Historický a archeologický výzkum významné středověké obchodní cesty, 1. Úsek Prachatice – státní hranice. Příbram: PBTisk s. r. o., 2007. ISBN 978-80-86260-62-4.
- MATÚŠOVÁ Jana. Německá vlastní jména v češtině. Praha 10: NLN, s. r. o., 2015. ISBN 978-80-7422-369-3.
- MOLDANOVÁ, Dobrava. Naše příjmení – MALÁ ENCYKLOPEDIE/ SVAZEK 16. Praha: Mladá fronta, nakladatelství SSM, 1983. ISBN 23-061-83
- PLESKALOVÁ, Jana. Vývoj vlastních jmen osobních v českých zemích v letech 1000-2010. Brno: Host – vydavatelství, s. r. o., 2011. ISBN 978-80-7294-834-5.
- PRAVDOVÁ, Markéta, SVOBODOVÁ, Ivana, eds. Akademická příručka českého jazyka. Praha: Academia, 2014. ISBN 987-80-200-2327-8.
- VOLF, Zdeněk. Vývoj institutu státního občanství v československých ústavních dějinách. Praha, 2009. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Katedra ústavního práva.

Internetquellen:

- CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. Slovník. Hypokristikum. PLESKALOVÁ Jana. [online] © 2012–2017. [cit. 2017-02-18] Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/ORTOGRAFIE#pravopis>
- CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. Slovník. Morfologie. PLESKALOVÁ Jana. [online] © 2012–2017. [cit. 2017-02-18] Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/MORFOLOGIE>
- CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. Slovník. Příjímí. PLESKALOVÁ Jana. [online] © 2012–2017. [cit. 2017-02-17] Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/PŘÍJMÍ>
- DigiArchiv SOA v Třeboni. Průzkumník. Digitalizované materiály. Matriky. [online] © 2007 – 2017. [cit. 2017-02-12] Dostupné z: <https://digi.ceskearchivy.cz/DA?lang=cs&>
- HRADILEK, Pavel. GETSEMANY, křesťanský měsíčník. Charakteristika středověké liturgie. [online] © 2017. [cit. 2017-01-15]. Index ISSN 1210 485X. Dostupné z: <https://www.getsemany.cz/node/964>
- Jazyková poradna ÚJČ AV ČR. Internetová příručka. Typ Novákovi, Skotniční – Skotnických, rodina Novákova. [online] © 2008 – 2018. [cit. 2017-01-15]. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=710>
- Kratochvíle – oficiální webová prezentace státního zámku. O zámku. Historie. [online] © 2003–2016. [cit. 2017-01-15] Dostupné z: <https://www.zamek-kratochvile.eu/cs/o-zamku/historie>
- Města a obce online – MOOL, vismo – úřední deska a weby měst a obcí. Jihočeský kraj. Prachatice. Netolice. [online] © 1996-2017. [cit. 2017-01-15] Dostupné z: <http://mesta.obce.cz/zsu/vyhledat-10394.htm>
- Město Netolice. Městský úřad. Kontakt. [online] © 2017. [cit. 2017-22-10] Dostupné z: <http://www.netolice.cz/kontakt/d-1137/p1=3357>
- Ministerstvo vnitra České republiky. Informační servis. Statistiky. Četnost jmen a příjmení. [online] © 2017. [cit. 2017-22-10] Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/cetnost-jmen-a-prijmeni-722752.aspx>
- Moderní dějiny – vzdělávací portál pro učitele, studenty a žáky. Prameny. Československo v letech 1938-1945. Výnos o zřízení protektorátu Čechy a Morava (16. 3. 1939). [online] © 2009 - 2018. [cit. 2018-01-10] Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/vynos-o-zrizeni-protektoratu-cechy-a-morava-16-3-1939/>
- MOLDANOVÁ, Dobrava. Výkladový slovník českých příjmení. Příjmení: Viskup. Původ. [online] © 2018. [cit. 2017-01-15]. Dostupné z: <http://www.prijmeni.cz/Viskup/puvod>
- Zlatá Koruna – oficiální webová prezentace kláštera. O klášteřu. Historie. [online] © 2003–2016. [cit. 2017-09-20] Dostupné z: <https://www.klaster-zlatakoruna.eu/cs/o-klasteru/historie>

Danke für Ihre Aufmerksamkeit!